

تعادل و توازن اقتصادی قرارداد؛ نقدی بر کتاب تئوری عدم پیش بینی و تعدیل قرارداد

پدیدآورنده (ها) : امامی پور، محمد

حقوق :: نشریه نقد کتاب فقه و حقوق :: پاییز و زمستان ۱۳۹۴ - شماره ۳ و ۴

صفحات : از ۶۳ تا ۶۸

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1121794>

تاریخ دانلود : ۱۴۰۴/۰۶/۰۴

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

- تعدیل قرارداد در صورت تغییر اوضاع و احوال مالی
- شرط تبانی از دیدگاه فقه امامیه و حقوق مدنی ایران
- قابلیت جمع شیوه‌های جبران خسارت قراردادی در حقوق اسلام و ایران در مقایسه با اسناد بین‌المللی
- مقایسه نظریه عقیم شدن قرارداد با نظریات قوه قاهره، تغییر اوضاع و احوال و دشواری اجرای قرارداد
- فسخ به جهت نقض قرارداد (فسخ ابتدایی)
- رابطه منطقی قاعده فقهی لاضرر و قاعده غربی سوء استفاده از حق
- مبنای مسوولیت مدنی تولیدکنندگان کالا و ارائه‌دهندگان خدمات؛ مطالعه تطبیقی در حقوق ایران، اسلام، امریکا و اتحادیه اروپا
- کاربرد قاعده عسر و حرج در تعدیل قرارداد
- تاثیر کاهش ارزش پول بر تعدیل قرارداد
- اثر اضطرار در فسخ و تعدیل قرارداد
- راهبردهای حقوقی جبران کاهش ارزش پول در قراردادها با تکیه بر رویه قضایی
- تعدیل قرارداد در فقه امامیه و حقوق ایران

عناوین مشابه

- بررسی سرعت تعدیل ساختار سرمایه بر اساس پیش بینی تئوری های توازن و سلسله مراتبی در بورس اوراق بهادار تهران
- تعدیل قضایی قرارداد بر مبنای عدم تعادل اقتصادی آن در حقوق ایران، حقوق آمریکا و اسناد بین المللی
- به هم خوردن تعادل اقتصادی قرارداد و پیش بینی شرط هاردشیپ در قراردادهای بین المللی
- بررسی رابطه متقابل بین افشای همزمان گزارش تفسیری و پیش بینی سود مدیریت با تقارن اطلاعاتی و کیفیت سرمایه گذاری با تعدیل گری عدم اطمینان محیطی
- بررسی رابطه بین ارزش افزوده اقتصادی و نقدی با خطای پیش بینی سود
- پیش بینی شرط «مذاکره مجدد» در برقراری موازنه اقتصادی قراردادهای نفتی فاقد «تعادل» و نتیجه آن در اعاده ی تعادل اقتصادی از دست رفته
- طراحی سیستم پشتیبان تصمیم به منظور پیش بینی تقاضا جهت طراحی شبکه پویا استوار در شرایط عدم قطعیت و تأثیر آن بر توجیه پذیری اقتصادی
- بررسی تأثیر تئوری عدم قابلیت پیش بینی حوادث بر تعدیل قضایی قراردادهای بانکی
- تأثیر عدم قطعیت اقتصادی بر سودآوری و قابلیت پیش بینی سود در بانکهای بورس اوراق بهادار تهران
- امکان سنجی فسخ قرارداد در صورت عدم تعادل اقتصادی در قراردادهای بالادستی نفت و گاز

تعادل و توازن اقتصادی قرارداد

نقدی بر کتاب تئوری عدم پیش بینی و تعدیل قرارداد

● دکتر محمد امامی پور

عضو هیئت علمی دانشگاه اهل بیت (علیهم السلام) / Emam66@gmail.com

چکیده

تئوری عدم پیش بینی یا نظریه تغییر اوضاع و احوال، ناظر بر وضعیتی است که شرایط حاکم بر انعقاد قرارداد، در زمان اجرای آن، کاملاً دگرگون شود و ایفای تعهد را برای یک طرف قرارداد، شاق و پرهزینه کند. مقررات تعدیل قرارداد، به نفع طرفی است که ناخواسته گرفتار چنین خطری شده است. در کتاب حاضر، ابعاد مختلف موضوع، بحث و معانی مختلف تعدیل، شرایط آن و اقسام تعدیل (قراردادی، قانونی و قضایی)، در نظام های حقوقی ایران، انگلیس و امریکا بررسی و نقد شده است.

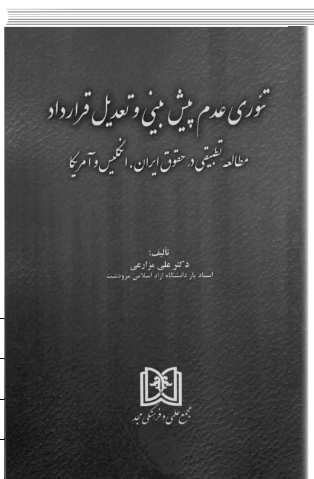
کلیدواژه

تعدیل قرارداد، نظریه عدم پیش بینی، تغییر اوضاع و احوال، عقیم شدن قرارداد.

مقدمه

کتاب «تئوری عدم پیش بینی و تعدیل قرارداد» تألیف علی مزارعی و از انتشارات مجمع علمی و فرهنگی مجد در سال ۱۳۹۴ است که در اختیار دانشجویان و اساتید حقوق قرار گرفته است. تعدیل قرارداد، در نتیجه به هم خوردن شرایط اقتصادی و به طور غیر قابل پیش بینی به وجود می آید؛ به گونه ای که تداوم و اجرای قرارداد را ناممکن یا همراه با ضرر و زیان قابل توجهی نماید. تعدیل قرارداد، از جمله مهم ترین مباحث حقوقی در دنیای تجارت است.

اصرار بر اجرای قرارداد، حتی در فرضی که شرایط به ضرر یک طرف، تغییر اساسی یافته باشد، موافق عدالت و انصاف و اراده طرفین قرارداد نیست و نظام های حقوقی برای اجرای عادلانه قرارداد، راه حل های مختلفی ارائه کرده اند. در این کتاب و

■ مزارعی، علی. تئوری عدم پیش‌بینی و تعدیل
قرارداد. تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد. ۱۳۹۴.
۳۱۲ صفحه. قیمت: ۱۷۰۰۰۰ ریال.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۳۱۹-۶

در این باره، نویسنده محترم، در نظام‌های حقوقی ایران، انگلیس و آمریکا، مطالعه تطبیقی انجام داده تا راه حل مناسب را پیشنهاد نماید.

مباحث عمده کتاب

کتاب‌شناسی

کتاب تئوری عدم پیش‌بینی و تعدیل قرارداد، به قلم دکتر علی مزارعی است و چاپ اول آن را مجمع علمی و فرهنگی مجد، در سال ۱۳۹۴، با شمارگان ۵۰۰ نسخه در ۳۱۲ صفحه و به قیمت ۱۷۰۰۰۰ ریال منتشر کرده است. کتاب، نمودار یا تصویر روی جلد و متن ندارد؛ جلد آن سبز رنگ بوده، که از قسمت بالا به سمت پایین پررنگ‌تر شده، ساده و یک‌دست است.

معرفی مؤلف:

مؤلف کتاب آقای دکتر علی مزارعی، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت در استان فارس است و تلاش برای یافتن پیشینه علمی، یا سایر تألیفات وی، به نتیجه‌ای نرسید.

هدف و انگیزه از انتشار کتاب

نویسنده در مقدمه کتاب، پس از بیان موضوع بحث، به جایگاه تعدیل قرارداد در حقوق ایران اشاره می‌کند و بیان می‌دارد: «در حقوق ایران، در هیچ‌یک از مواد قانونی، به لزوم حفظ تعادل اقتصادی قرارداد در زمان اجرای آن، اشاره‌ای نشده است. در میان آثار و تألیفات حقوقی نیز اخیراً بحث تعدیل قرارداد تا حدودی مورد

توجه واقع شده و در آثار قدیمی‌تر ذکری از آن به میان نیامده است». نویسنده در ادامه، به ضرورت پیش‌بینی مقرراتی برای تعدیل قراردادها تأکید می‌کند که به واسطه نوسانات موجود در حوزه اقتصاد ناشی از خشک‌سالی‌های پی‌درپی، تغییر غیرکارشناسی مقررات و یا تحریم‌های اقتصادی، تحت‌تأثیر قرار می‌گیرند؛ از این رو، اشاره می‌کند: «بر همین اساس، در این کتاب، با نگاه ویژه به مفهوم "تعدیل" تلاش شده است تا ضمن تبیین صحیح مبنا و عنوان مداخله (دادرسی)، رابطه تنگاتنگ نهاد تعدیل قرارداد با (تئوری عدم پیش‌بینی) حفظ گردد. واقعیت این است که طرح و بررسی تأسیس حقوقی با عنوان «تعدیل قرارداد»، موجودیت خود را مدیون نهاد دیگری به نام «تئوری عدم پیش‌بینی» یا «نظریه تغییر اوضاع و احوال» می‌باشد. لازمه‌ی این پیوند و ارتباط نزدیک، تعریف و تفسیر این نهاد با عنایت به این واقعیت و رابطه است».

محورهای اصلی کتاب

همان‌طور که گفته شد، این کتاب به یکی از اساسی‌ترین و کاربردی‌ترین مباحث حقوق قراردادها می‌پردازد. البته کاربرد آن در مباحث تجارت بین‌المللی، که روابط تجارتي دولت‌ها به شدت تحت تأثیر روابط سیاسی قرار می‌گیرد، اهمیت بیشتری دارد. شرایط جدید و تحولات پیش‌بینی نشده، که تحت عنوان تئوری عدم پیش‌بینی مطرح می‌شود، گاهی آن‌قدر قرارداد را غیراقتصادی یا زیان‌آور می‌کند که تعدیل قرارداد، ضرورت می‌یابد. در مجموع، دو موضوع تئوری عدم پیش‌بینی و تعدیل قرارداد، شالوده مباحث کتاب را تشکیل می‌دهد. با توجه به بررسی تطبیقی نظام‌های حقوقی سه کشور ایران، انگلیس و آمریکا و اینکه عدم پیش‌بینی، در نظام حقوقی، انگلیس تحت عنوان «عقیم شدن یا انتفای قرارداد» مطرح می‌شود و در نظام حقوقی آمریکا، به دکتترین «غیرعملی شدن قرارداد»^۲ معروف است، نویسنده در فصل‌های مختلف بخش اول، به بیان هر یک از موارد یاد شده می‌پردازد.

بخش دوم و پایانی کتاب هم به موضوع مهم «تعدیل قرارداد» اختصاص دارد که نتیجه و راهکار عملی حل مشکلات به‌وجود آمده از مباحث بخش اول است؛ در ادامه، نویسنده، به بررسی تعدیل قرارداد در نظام حقوقی ایران، انگلستان و آمریکا می‌پردازد.

جامعه مخاطبان

موضوع تعدیل قرارداد، از مباحث جدید و تخصصی حقوق خصوصی، به‌ویژه در قراردادهای تجارتي داخلی و بین‌المللی است که دانشجویان رشته حقوق در مقطع تحصیلات تکمیلی و نیز، طلاب حوزه‌های علمیه، می‌توانند مخاطب این اثر باشند. قضات و وکلای هم ممکن است بیشترین بهره را از مباحث این کتاب ببرند.

همان‌طور که گفته شد، این کتاب به یکی از اساسی‌ترین و کاربردی‌ترین مباحث حقوقی قراردادها می‌پردازد. البته کاربرد آن در مباحث تجارت بین‌المللی، که روابط تجارتي دولت‌ها به شدت تحت تأثیر روابط سیاسی قرار می‌گیرد، اهمیت بیشتری دارد.

تطابق عنوان کتاب با محتوای آن

همان‌گونه که از عنوان کتاب برمی‌آید، موضوع آن درباره «تئوری عدم پیش‌بینی و تعدیل قرارداد» با نگاهی تطبیقی است. نزدیک به دوسوم کتاب را تئوری عدم پیش‌بینی تشکیل می‌دهد و بقیه آن درباره تعدیل قرارداد است. تمامی مطالب مطرح‌شده در کتاب، با عنوان مطابقت دارد. مباحث مربوط به مبانی تعدیل قرارداد، در حقوق ایران، از قبیل قاعده لاضرر، نظریه غبن حادث و قاعده عسرو حرج که نویسنده به تفصیل درباره آنها بحث کرده است نیز، به نحوی با موضوع مرتبط است و خارج از عنوان کتاب نیست.

چینش مطالب کتاب

مطالب کتاب به دو بخش تقسیم شده است: بخش اول را «تئوری عدم پیش‌بینی» و تغییر اوضاع و احوال در حقوق ایران، انگلیس و آمریکا تشکیل می‌دهد؛ بخش مزبور نیز، به سه فصل تقسیم یافته است و تئوری عدم پیش‌بینی، تغییر اوضاع و احوال در حقوق انگلیس و آمریکا، به ترتیب در هر فصل، مورد بحث و مطالعه قرار گرفته است. چگونگی فصل‌بندی کتاب و عناوین آنها، این پرسش را در ذهن مطرح می‌کند که آیا تئوری عدم پیش‌بینی همان تغییر اوضاع و احوال یا متفاوت از آن است؟ با مطالعه کتاب و بررسی مطالب هر فصل، چنین به نظر می‌رسد که این دو اصطلاح، تفاوت چندانی با یکدیگر ندارند. در نظام حقوقی فرانسه و سایر کشورهای دارای نظام حقوقی نوشته، یا همان نظام حقوقی «رومی- ژرمنی»، این وضعیت به <<La theorie de Imprevision>> تعبیر و به فارسی همان تئوری عدم پیش‌بینی ترجمه می‌شود؛ در نظام‌های حقوقی «کامن‌لا»، مانند آمریکا و انگلیس، در چنین شرایطی، اصطلاح <<Change of circumstances>> به کار برده می‌شود که در فارسی به «نظریه تغییر اوضاع و احوال» ترجمه شده است.

نویسنده نیز به این امر واقف بوده است؛ به همین دلیل در عنوان کتاب، فقط به تئوری عدم پیش‌بینی بسنده کرده، «تغییر اوضاع و احوال» از عنوان کتاب حذف شده است. بدیهی است طرح مطالب فصل دوم و سوم با عنوان «تغییر اوضاع و احوال»، خارج از عنوان کتاب نیست و تحت عنوان «تئوری عدم پیش‌بینی» قرار می‌گیرد. درباره بخش اول، لازم است توضیح دهم گرچه در عنوان کتاب، مطالعه تطبیقی در حقوق ایران، انگلیس و آمریکا ذکر شده، و قلمرو تطبیقی، حقوق ایران و دو کشور دیگر تابع نظام «کامن‌لا» است، اما فصل اول، عمدتاً مربوط به حقوق کشورهای دارای «نظام نوشته» است و مقررات کشورهای فرانسه، ایتالیا، اسپانیا و بلژیک بررسی شده است.

در فصل دوم، به تغییر اوضاع و احوال در حقوق ایران در سه مبحث پرداخته شده

گرچه در عنوان کتاب، مطالعه تطبیقی در حقوق ایران، انگلیس و آمریکا ذکر شده، و قلمرو تطبیقی، حقوق ایران و دو کشور دیگر تابع نظام «کامن‌لا» است، اما فصل اول، عمدتاً مربوط به حقوق کشورهای دارای «نظام نوشته» است و مقررات کشورهای فرانسه، ایتالیا، اسپانیا و بلژیک بررسی شده است.

است: در مبحث اول، قاعده نفی عسر و حرج، که مهم‌ترین مبنای تعدیل شمرده می‌شود، بررسی شده، قاعده لاضرر نیز، به عنوان مبنای اساسی دیگر، مبحث دوم را تشکیل می‌دهد؛ مبحث سوم، به نظریه غبن حادث و نقد این نظریه اختصاص یافته است؛ به موجب این نظریه، نابرابری نامتعارف و عدم تعادل عوضین، اگر پس از عقد نیز اتفاق بیفتد، و استمرار عقد را ناعادلانه نماید، حکم غبن موجود در زمان عقد را دارد.

نویسنده در این فصل، قواعد فقهی مربوطه و مستندات هریک را به نحوی تبیین کرده، نظریه عدم پیش‌بینی را بر آنها استوار ساخته است.

فصل سوم کتاب، تغییر اوضاع و احوال در نظام‌های حقوقی انگلیس و آمریکا را به بحث گذاشته است. انگلیس و آمریکا هردو تابع نظام «کامن‌لا» هستند؛ اما در ادبیات حقوقی انگلیس، تعبیر فراستریشن «Frustration» به مقوله تغییر اوضاع و احوال اشاره می‌کند و در ادبیات حقوقی آمریکا، اصطلاح غیر عملی شدن قرارداد «Impracticability» رایج است؛ از این رو، علی‌رغم تشابه فراوان نظام‌های حقوقی این دو کشور، در این زمینه، مطالب در دو مبحث جداگانه آمده، مبنای نظریه «فراستریشن» و نظریه «غیرعملی شدن قرارداد» و تأثیرات این نظریه‌ها، جداگانه مطرح شده است.

در بخش دوم و پایانی کتاب، مفهوم و انواع تعدیل قرارداد با تأکید بر رابطه آن با تئوری عدم پیش‌بینی بررسی شده است. مباحث این بخش، در دو فصل مطرح شده است: در فصل اول، مباحث مقدماتی، مانند مفهوم و ویژگی‌های تعدیل قرارداد، و در فصل دوم، تعدیل قرارداد به مفهوم عام آن بررسی شده است.

در تبیین ارتباط و وابستگی دو بخش کتاب به یکدیگر، نویسنده در مقدمه ابتدای این فصل چنین اظهار می‌دارد: «ماحصل آنچه بیان شده این است که به سبب رابطه‌ای ناگسستنی بین این دو نهاد حقوقی (تئوری عدم پیش‌بینی و تعدیل قرارداد)، طرح و بررسی «تعدیل قرارداد» به مصداق قاعده‌ای «وجوب مقدمه واجب»، نیازمند توجه ویژه به تئوری عدم پیش‌بینی (یا نظریه تغییر اوضاع و احوال) است».

در خاتمه چند نکته را به عنوان نقدهای نهایی یادآور می‌شویم:

نکته اول:

ساختار کلی کتاب با توجه به اینکه موضوع تعدیل قرارداد در سه نظام حقوقی بحث و بررسی شده است، اما به دلیل وجود تشابه و تعلق حقوق انگلیس و آمریکا به نظام حقوقی واحد، این دو، در یک فصل آمده و حقوق ایران در فصل جداگانه مطرح شده است.

در یک مطالعه تطبیقی، شاید بتوان گفت بهتر این است که یک موضوع انتخاب

در مبحث اول،
قاعده نفی عسر و
حرج، که مهم‌ترین
مبنای تعدیل
شمرده می‌شود،
بررسی شده،
قاعده لاضرر نیز،
به عنوان مبنای
اساسی دیگر،
مبحث دوم را
تشکیل می‌دهد؛
مبحث سوم، به
نظریه غبن حادث
و نقد این نظریه
اختصاص یافته
است

شود و نظام‌های حقوقی مورد مقایسه در خصوص همان موضوع مورد بحث قرار گیرند.

نکته دوم:

نسبت بین عناوین اصلی و فرعی، تقریباً در این کتاب به خوبی رعایت شده است و می‌توان با عنوان فصل مربوطه، هماهنگی دارند. البته فصل دوم از بخش اول، تحت عنوان «تغییر اوضاع و احوال در حقوق ایران»، سه مبحث، به ترتیب قاعده نفی عسر و حرج (مبحث اول)، قاعده لاضرر (مبحث دوم) و نظریه غبن حادث (مبحث سوم) را در خود جای داده است که به نظر می‌رسد هماهنگ نبوده، اگر عنوان فصل به «مبانی نظریه تعدیل در حقوق ایران» تغییر می‌یافت، نظم و ترتیب منطقی بهتری بین فصل و مباحث زیرمجموعه آن، به وجود می‌آمد.

فصلنامه نقد کتاب

نقد حقوق

سال اول، شماره ۳ و ۴
پاییز و زمستان ۱۳۹۴

۶۸

نکته سوم:

نحوه استدلال بر ادعاها و تحلیل آراء، از جمله امتیازات این کتاب محسوب می‌شود و می‌توان به بحث گسترده مؤلف، به نظریه غبن حادث و نقد آن و ارائه تحلیل‌های گوناگون درباره قاعده لاضرر اشاره کرد.

نکته چهارم:

غلط‌های تایپی بسیار ناچیز و معقول است و روش نگارش و شیوه بیان نیز، به گونه‌ای است که برای دانشجویان کارشناسی هم قابل فهم است؛ مواردی که از منابع انگلیسی ترجمه شده، مانند قوانین و پرونده‌های حقوق «کامن‌لا»، با نثری روان آمده است.

پی‌نوشت

1. Frustration of Contract
2. Impracticability